

Terug naar Tanzania

Mijke Elbers is beleidsmedewerker van de Evert Vermeer Stichting, Stefan Verwer is directeur van lokaalmondiaal. Voor de afronding van hun studie Ontwikkelingsstudies in Nijmegen verbleven Mijke en Stefan al eerder in Tanzania, o.a. voor onderzoek naar de gevolgen van gesubsidieerde export van melkpoeder uit Europa naar Tanzania. Stefans scriptie lag aan de basis van een Tanzaniaanse importheffing op melkpoeder. lokaalmondiaal maakte naast dit artikel een filmpje over de 'beste oplossing', dat te zien is op www.onzewereld.nl.

Eerlijke wereldhandel in de praktijk

Friese melkkoe op de Afrikaanse savanne

In het jubileumnummer van *onzeWereld* (november vorig jaar) presenteerden negen teams hun beste 'oplossing voor de armoede'. Het team dat voor eerlijke wereldhandel pleitte, kreeg de meeste stemmen van het publiek. De winnaars mochten op reis naar die plek op de aardbol waar het bewijs van hun stelling wordt geleverd. Dat werd het zuivelproducerende stadje Tanga, in Noord-Tanzania.

TEKST MIJKE ELBERS EN STEFAN VERWER
BEELD STEFAN VERWER

De Tanzaniaanse Indiër Alnoor Hussein (56), directeur van de uit zijn voegen groeiende Tanga Fresh zuivelfabriek, zit trots aan zijn bureau tussen een beeld van een Friese koe en een porseleinen molentje. Het zijn de bewijzen van zijn bezoek aan Nederland in 2000. Achter hem hangt een winterse foto van een Friese boerderij, wat nogal contrasteert met de hitte

in het kantoor, die door een ventilator wordt weggeblazen. Toch is Friesland minder ver weg dan je zou denken. Zijn melkfabriek verwerkt namelijk de melk van koeien die het product zijn van een kruising tussen lokale Zebu-koeien en Holstein-Friese stieren. Deze koeien geven twee keer zoveel melk als het lokale ras, terwijl ze toch goed gedijen in het tropische klimaat.

Echt voor de hand liggend is het niet om melkvee te houden in een regio waar van oudsher eigenlijk niemand melk drinkt. Alnoor: 'In het verleden was de lokale economie van Tanga na Dar es Salaam de meest bloeiende van het land. Dat kwam door de productie van sisal, dat in de hoogtijdagen het 'witte goud' werd genoemd. Maar in de jaren tachtig kelderde de wereldprijs van sisal en was het snel afgelopen met de opkomst van de lokale economie. Mensen moesten op zoek naar een nieuw wit goud. Dat is uiteindelijk melk geworden.'

Niet verwonderlijk: met o.a. Soedan en Ethiopië behoort Tanzania tot de landen met het grootste aantal koeien in Afrika. Naast de voedzame melk voor eigen consumptie zorgen deze koeien voor goedkope mest, sociale status en een regelmatig inkomen.

Toch bleek de opbouw van een lokale zuivelsector in de jaren tachtig een haast onmogelijke zaak. Slechte infrastructuur, een gebrekkige elektriciteitsvoorziening en een voor zuivelkoeien ongeschikt klimaat leken de

ingrediënten voor een *mission impossible*. Bovendien ondervonden boeren jarenlang problemen door de import van goedkoop Europees melkpoeder. De lokale melk kon niet concurreren met de goedkope melkpoeder; pogingen om een zuivelsector op poten te zetten en zo armoede te bestrijden, mislukten daardoor.

In 2001 pleitten Tanzaniaanse melkboeren daarom bij hun regering voor een

Melkverzamelpunt

In het dorp Muheza, op ruim een half uur rijden van de stad Tanga, werkt 85 procent van de mensen als boer. Ze verbouwen maïs, cassave, bonen, mango's en sinaasappels in deze streek. Maar melkkoeien houden is verreweg het populairst omdat dat het meeste oplevert. Het centraal gelegen verzamelpunt van melk behoort dan ook tot de meest levendige plekken van het dorp.

'Melk is uiteindelijk het witte goud geworden'

importban op melkpoeder, en met succes. Later werd de ban omgezet in een importtarief van 60 procent. Vanaf dat moment kon de melkindustrie groeien. De verkoop van verse lokale melkproducten verdrievoudigde. Het was net het steuntje in de rug voor veel zuivelboeren om zich verder te ontwikkelen. De afscherming van de nationale melkmarkt voor goedkope, gedumpte import heeft ook in Tanga voor een bloeiende melkveehouderijsector gezorgd.

Lopend, met fietsen, per auto of met ezelkaren leveren boeren vanuit de wijde omgeving hier tweemaal per dag hun melk af.

Meneer Tallaki brengt iedere dag zo'n 150 liter melk van zijn twintig koeien naar het verzamelpunt. Dat brengt dagelijks circa 50.000 Tanzaniaanse shilling op (ruim 25 euro). Daar moet hij dan wel zijn koeien van voeden en medicijnen van kopen als ze ziek zijn. Vooral medicijnen zijn duur, maar noodzake-

1. Een van de ruim twintig 'bicycle boys' van Tanga Fresh: zuivelverkoopers die op de fiets langs winkels en marktkraampjes in Tanga gaan. Achterop zit een koelbox om de producten vers te houden; 2. De Fries Lut Zijlstra laat in het kantoor van de melkfabriek de laatste statistieken van de melkproductie zien; 3. Boeren en vrachtwagens uit de regio leveren melk af in de fabriek; 4. De lokale yoghurt 'mtindi' en melk worden verpakt in plastic zakjes; 5. Alle apparatuur is afkomstig uit een oude Friese melkfabriek; 6. Beschilderde toegangspoort van de Tanga Fresh fabriek.

De afscherming van de markt voor gedumpte import uit de EU heeft in Tanga voor een bloeiende melksector gezorgd

lijk: teken en tsetsevliesgen vormen een grote bedreiging voor de koeien, die daarom niet in de wei grazen, maar in de stal worden gehouden. Meneer Tallaki is een succesvolle boer, want meer dan de helft van de 3.500 boeren levert minder dan 10 liter melk per dag - tot groot ongenoegen van Lut Zijlstra. Volgens deze Fries, die wel gezien kan worden als de drijvende kracht achter de zuivelindustrie in Tanga, kan de zuivelsector slechts overleven als boeren meer koeien hebben en dus meer melk kunnen produceren.

Lut Zijlstra, of 'Mister Loet', zoals hij door de inwoners wordt genoemd, is een begrip in Tanga en omstreken. Iedereen spreekt met veel bewondering over hem. Hij heeft dan ook zijn sporen verdiend in deze stad en het plattelandsgedebied eromheen. Al vanaf 1985 is hij actief betrokken bij de opbouw van de zuivelindustrie; eerst als ontwikkelingswerker, later meer als boer en ondernemer. 'Het was een zaak van de lange adem', vertelt Zijlstra op de opfokboerderij voor melkkoeien.

Zijlstra was van mening dat kleinschalige veehouderij alleen maar kans van slagen had wanneer de boeren zich zouden verenigen. Inmiddels zijn de boeren aandeelhouders in de fabriek. 'Daardoor weten ze', zegt Adam Gamba, die toezicht houdt op de productie in Tanga Fresh, 'dat als de fabriek vergaat, ze zelf ook geen toekomst meer hebben.' Gamba noemt ook het *Kopa n'gombe lipa maziwa*-programma als een van de factoren waardoor de melkveehouders zich konden ontwikkelen. 'Het idee achter dit "Koop een koe en betaal met melk"-programma is dat boeren een krediet krijgen voor een lease-koe en dat krediet met de melkproductie terugbetalen. De terugbetalingen lopen goed, we hebben zelden te maken met wanbetalers.' Zijlstra voegt hieraan toe dat het niet de armsten zijn die koeien houden. 'Er komt te veel onderhoud en management bij kijken, dat red je niet zonder een klein startkapitaal.' Het programma richt zich dan ook niet op de allerarmsten, maar op de boeren die al minstens één koe hebben. De meeste

boeren in de regio hebben gemiddeld vijf koeien, net genoeg om met de opbrengst van de melk hun gezin te onderhouden.

Gegarandeerde prijzen

Uiteindelijk is de boerencoöperatie uitgegroeid tot de bestlopende in het hele land en is de coöperatie één van de geheimen achter het succes van de melkveehouderij in deze streek. Zijlstra hoeft niet lang na te denken over de andere succesfactoren. 'De boeren krijgen een gegarandeerde prijs voor hun melk. En de melkfabriek Tanga Fresh neemt altijd alle melk af die de boeren leveren.'

Gegarandeerde melkprijzen en gegarandeerde afzet, met behulp van financiering van buiten: wat ooit begon als een officieel ontwikkelingsproject van de Nederlandse regering, groeide uit tot een sector die gebaseerd werd op de beginselen van het Europese landbouwbeleid. Als een soort Tanzaniaanse Sicco Mansholt, de bedenker van het Europese landbouwbeleid, heeft Lut

Zijlstra geprobeerd de melkveehouderij in Tanga op te bouwen.

Tien jaar geleden, toen de fabriek werd opgestart, leidde de gegarandeerde melkprijzen er wel toe dat vooral in de regentijd melk in de Indische Oceaan werd gedumpt. Ook dat doet denken aan de beroemde Europese 'melkplassen', die onder andere tot melkpoeder werden verwerkt. Veel meer melk werd geproduceerd dan de fabriek aankon, en bovendien was de vraag lager dan het melkaanbod.

Dát de vraag laag was, kwam weer door die dumping van het goedkope melkpoeder op de Tanzaniaanse markt, vooral vanuit Nederland. Aan de ene kant hielp de Nederlandse overheid de Tanzaniaanse melksector dus, aan de andere kant deed ze haar eigen steun teniet door toe te staan dat er melkpoeder werd gedumpt in hetzelfde land - precies in de tijd dat de melkveehouderijsector in Tanga werd opgebouwd.

De importban, en later importheffingen, op melkpoeder waren volgens directeur Alnoor dan ook 'het eerlijkste'

dat de Tanzaniaanse regering kon doen. 'Maar de maatregel moet niet eeuwig in stand worden gehouden. We zouden er misschien ook wel zonder importbeperkingen gekomen zijn, maar dan had het allemaal veel langer geduurd.'

Inmiddels hoeven de boeren zich

geen zorgen meer te maken over de marktvraag. Iedere dag wordt er 20.000 liter melk vanuit Tanga naar Dar es Salaam vervoerd, terwijl er maar zo'n 3.000 liter achterblijft in Tanga.

Alnoor wil hoe dan ook de grootste melkfabriek van Oost-Afrika worden.

Tanga Fresh in een notendop

De zuivelindustrie in Tanga is onder andere met steun van de Nederlandse regering in de jaren tachtig van de grond gekomen. Lut Zijlstra was er vanaf het begin bij om kleinschalige veehouderij in de regio op te zetten.

In 1993 werd de eerste coöperatie opgericht. Dankzij investeringen van een groep Friese boeren werd een fabriek gebouwd, die in 1997 als 'Tanga Fresh' van start ging.

In 2000 beëindigt de Nederlandse regering de ondersteuning. Een onzekere periode breekt aan, het duurt tot 2002 voordat Tanga Fresh haar melk structureel op de markt van Dar es Salaam kan afzetten.

In 2004 wordt Farm Friends Tanzania opgericht. Ondersteund door donateurs gaat het programma 'koop een koe en betaal met melk' van start. Het jaar daarop lijken de investeringen zich terug te betalen. De coöperatie herinvesteert een deel van haar opbrengst in de fabriek, waardoor de boeren een groter aandeel in de fabriek krijgen. Met hulp van de Nederlandse Dob Foundation koopt de coöperatie de zuivelfabriek aan. Tanga Fresh lijkt hierdoor de nodige groeimogelijkheden te krijgen waar het, gezien de grote vraag naar melkproducten, zo om zit te springen.

Op zoek naar de Heilige Ontwikkelingsgraal

TEKST JOHN VERHOEVEN

We gingen naar Tanga, Tanzania, om het 'bewijs' te vinden dat eerlijke wereldhandel de beste oplossing is om een einde te maken aan armoede.

Het werd een speurtocht met, zeg ik achteraf, een open einde. Want, in alle eerlijkheid, we wisten natuurlijk wel dat we hier niet zomaar ergens onder de baobab een pot met goud zouden vinden. Er is geen Heilige Ontwikkelingsgraal. Toch is dit geen somber reisverslag. Integendeel. Het artikel laat goed zien dat ontwikkeling kán, en dat hulpgeld, mits goed besteed, het verschil maakt.

De melkcoöperatie Tanga Fresh werd opgezet met Nederlands geld in 1995. Tien jaar eerder waren Nederlanders hier al begonnen met het stimuleren van melkveehouderij. Inmiddels zie je de zwartbonte melkkoe en het logo van Tanga Fresh overal terug. 'Iemand die een nieuwe inkomstenbron zoekt denkt nu al snel aan koeien', zegt George Sembony, een plaatselijke journalist.

Iedereen die we spraken, had zo zijn eigen verhaal bij het succes. De Fries Lut Zijlstra begon hier ruim twintig jaar geleden met de melkveehouderij, en overleefde alle tegenslagen en ontwikkelingshypes. Het verhaal van 'Mister Loet': ontwikkeling is iets van de lange termijn, niet van de laatste hulp trends. Zeker, de heffing op melkpoeder heeft een wezenlijk verschil gemaakt, in het begin. Maar nu niet meer. Oplopende landbouwprijzen en de stijgende vraag hebben de melkprijzen opgestuwd. De tijd dat melkpoeder ver onder de productieprijzen in Afrika moest worden gedumpt, lijkt voorgoed verleden tijd.

De ontwikkeling van Tanga was ondenkbaar geweest zonder de goede asfaltweg naar Dar es Salaam. Maar zonder goede bedrijfsvoering en prima kwaliteit zou Tanga Fresh nooit marktleider zijn geworden in Tanzania. Evenmin was dit ooit van de grond gekomen zonder die heffing op melkpoeder. En zonder de financiële hulp uit Nederland zou de melkfabriek nooit de eerste jaren hebben overleefd. En zeker is dat al die andere maatregelen niets zouden hebben opgeleverd zonder een doorzetter als Mister Loet.

LEES OOK HET WEBLOG DAT JOHN VERHOEVEN TIJDENS DE REIS BIJHIELD OP WWW.ONZEWERELD.NL

Wat helpt is dat de wereldmarktprijs voor melk op dit moment onverwacht hoog is

Binnenkort opent hij een nieuwe fabriek, met meer uitbreidingsmogelijkheden. Hij ziet daar veel meer heil in dan in de armoedebestrijding waartoe de hulpindustrie zich beperkt. Het gaat volgens hem om de ontwikkeling van een middenklasse: 'Als je een middenklasse hebt, kan de fabriek ook meer groeien omdat er dan meer koopkracht komt. Armoedebestrijding is pas geslaagd als mensen welvaart hebben. Als ze nét boven de armoedegrens leven, kunnen ze bij elke tegenslag weer terugvallen.'

Hoge marktprijs

Het is niet makkelijk om statistieken te vinden die aangeven in hoeverre de groei van de melksector in Tanga heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de regio. Zelfs de Kamer van Koophandel in Tanga heeft daar geen eenduidig antwoord op. Dát er meer ontwikkeling is dan tien jaar geleden, daar twijfelt niemand aan. Volgens Peter Mangulila, economisch adviseur van de regionale regering in Tanga, kun je het merken als je kijkt naar de groei van het aantal banken in de afgelopen vijf jaar. 'Banken komen er tenslotte alleen als mensen geld hebben.' Bovendien, vertelt hij met enige trots, wordt na Dar es Salaam in Tanga het meeste belastinggeld geïnd.

Naast alle genoemde succesfactoren helpt het ook dat de wereldmarktprijs

voor melk op dit moment onverwacht hoog is. Onder invloed van de Chinezen is de vraag enorm gestegen.

Onzeker is echter of deze situatie altijd zo zal blijven. Tanzania staat op het punt om regionale handelsverdragen af te sluiten met haar buurlanden en met de Europese Unie. Regelgeving in deze verdragen zou ontwikkelingsstrategieën zoals die in de melkveehouderij in Tanga zijn toegepast, kunnen verbieden.

Het lijkt dus van belang dat ontwikkelingslanden ook in de toekomst de mogelijkheid behouden om hun markten tijdelijk af te scherm. En juist op dat punt zouden de ontwikkelingslanden het wel eens kunnen gaan afleggen in de onderhandelingen met rijke landen, die deze afscherming niet willen toestaan. 'Die regionale handelsverdragen zullen er hoe dan ook komen, we kunnen al niet meer terug', zegt adviseur Peter Mangulila met een bulderende lach. 'Als natie zijn wij nog jong, dus veel kunnen we niet verwachten van voordelen van die regionale handelsverdragen. We zullen het altijd afleggen tegen Europa met al haar subsidies. En zelfs tegen de Kenianen, waarmee we in het regionale handelsakkoord East African Community (EAC) zitten. Zij zijn veel verder dan wij. Als we niet uitkijken, zullen ze onze markt opkomen met hun goedkopere melk. Maar wat kunnen we daartegen doen?' ■